

Bakonyiné Kovács Bea

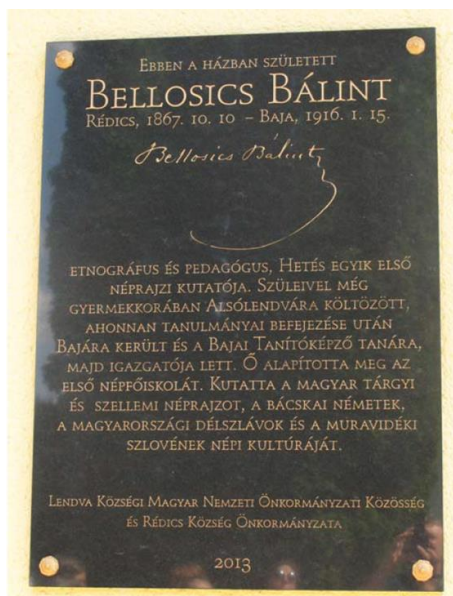
BELLOSICS BÁLINT A PEDAGÓGUS ÉS INTÉZETIGAZGATÓ

Bevezető

Az Eötvös József Főiskola jogelődjének, a bajai Állami Tanítóképző Intézetnek az egykori igazgatója, Bellosics Bálint a kiegyezés évében, 1867. október 10-én, 155 éve született. Az évforduló kapcsán a példás családi életet élő szorgalmas pedagógus, az intézetigazgató és a magyar etnográfia születésénél bábáskodó szakember előtt tisztelgünk, felelevenítve életútját és annak bajai vonatkozásait. „Nem Baja szülte, de egész munkás életét itt élte le, és itt tért örök pihenőre” – írta róla Flóra lánya 1960-ban.¹

Származása, családja

Bellosics Bálint² a Zala megyei Rédicsen született. Apja Bellosics János, anyja Péntek Karolina. Szülőháza ma is áll, 2013-tól nevét és érdemeit emléktábla (1. kép) őrzi.

Emléktábla a rédicsei szülőház falán (1. kép)

¹ Bánáti, 33.

² Bellosics Bálint életének összefoglalóját HALÁSZ Albert: Hommage à Bellosics Bálint. LKMNÖK, Lendva, 2013. (Továbbiakban HALÁSZ, 2013.) műve alapján készítettem. Az ettől eltérő forrásokat jelöltem.

Apja családja Pozsony vármegyei származású magyar család. Apai nagyapja, akit szintén Bellosics Bálintnak hívtak, jegyző volt Malaczkán. Apja, Bellosics János Keszthelyen tanult a Mezőgazdasági Tanintézetben, és hosszú éveken keresztül volt Rédcicsen az Esterházy uradalom gazdatisztje. Később az alsólendvai járásban egy pusztát bérelt az Esterházyaktól, ahol gazdálkodott, de saját birtoka is volt. Bellosics tehát hetési módos parasztcsaládból származott, felmenői, rokonai hivatalnoki, jószágigazgatói, papi, katonai, kereskedő hivatást töltöttek be, többen Muravidéken éltek.³

Anyja családja Lendva környéki szlovén származású, vend (a vasi és zalai szlovének belső neve) család. Anyai nagyapja a muraszombati Szapáryak jószágigazgatója volt.

A szülők 1866-ban házasodtak össze, és négy fiúgyermekük született: Bálint elsőként, majd János, Károly és Lipót. Bellosics Bálint testvérei katonák és gazdálkodók voltak. Lipót Baján halt meg, itt, a családi sírboltban nyugszik. A szülők öregségükre Alsólendván laktak. Az apa 1909-ben bekövetkezett halála után az özvegy Csáktornyán élt egy darabig, majd fia, Bellosics Bálint magához költöztette Bajára. Itt halt meg 82 éves korában 1957-ben (2. kép), 41 évvel fia halála után.

A Bellosics család síremléke a bajai Rókus temetőben. Éber Anna fotója (2. kép)

Ifjúkora és tanulmányai

Bellosics Bálint fiatalkori éveit Nyakasházán, apja birtokain töltötte, és a közeli Szombatfán. Még gyermekkorában Lendvára költöztek, ahol a jobb módú polgárok közé tartoztak. Középiskolai tanulmányait Zalában végezte, és a gimnázium VI. osztálya után tanítóképzőbe jelentkezett. A korabeli szabályok szerint ez azt

³ HALÁSZ Albert: Az elfeledett Bellosics. In: HALÁSZ Albert (szerk.): Bellosics Bálint tiszteletére. Könyvtár, Lendva, 2014. (Továbbiakban HALÁSZ, 2014.) 9.

jelentette, hogy nem tett érettségi vizsgát, egyetemre nem jelentkezhetett.⁴ 16 éves korában a budapesti I. kerületi Állami Tanítóképző Intézet növendéke lett, és készült a nem nagy jövedelemmel bíró, de biztos állást jelentő tanítói pályára.⁵ Itteni tanárai közül Király Pál és különösen dr. Hermann Antal hatottak későbbi pályájára,⁶ ők alapozták meg néprajzi érdeklődését. Negyedévesen maláriát kapott, ami miatt tanulmányait Csáktornyan fejezte be: 1887-ben elemi népiskolai tanító oklevelet kapott. Gyógyulását követően visszatért Budapestre, ahol elvégezte a budapesti Állami Polgári Iskolai Tanítóképző nyelv- és történettudományi szakcsoportjának három éves tanfolyamát: 1890-ben végzett mint polgári iskolai tanító. A következő tanévben tanítóképző-intézeti tanári tanfolyamra járt a magyar- és történettudományi szakcsoport hallgatójaként, és szerzett tanítóképző intézeti tanár képzést 1891-ben.

Csáktornyan tanult, amikor dr. Hermann Antal, egykori budapesti tanára, a kibontakozó magyar néprajz jeles képviselője felkérte Bellosics Bálintot, hogy a Rudolf trónörökös által kezdeményezett kiadványba, *Az Osztrák – Magyar Monarchia* írásban és képben című könyvsorozatba, mely magyar nyelvű kiadásának Jókai Mór volt a főszerkesztője, írja meg a magyarországi szlovének néprajzát. Bellosics alapos kutatómunka mellett, több év alatt eleget tett a felkérésnek.

Bellosics Bálint tanulmányai befejezése után hazatért Alsólendvára, ahonnan egykori tanáraival levelezésben állt. Három különböző pedagógiai feladatra és eltérő iskolatípusokra jogosító képesítéssel rendelkezett:⁷ elemi népiskolai tanító, nyelv- és történettudományi szakos polgári iskolai tanító, valamint magyar- és történettudományi szakos tanítóképző-intézeti tanár. Csáktornyan szeretett volna elhelyezkedni a tanítóképző tanáráként, de ez nem sikerült. Úgy érezte, hogy apja terhére van. Húsz évesen már publikált: verset, elbeszélést, fordítást. Ismert írói álnevei: Szombatfai, Szombatfay Bálint, illetve a Bárd. is. Közben néprajzi kutatásokat végzett. A magyarországi szlovének nyelvét beszélte, róluk, a vendekről sokat gyűjtött és írt. Vend népballadákat, mondákat közölt és fordított. Foglalkozott a hetési tájegység néprajzával, népi építészetével. Németül is beszélt és írt, németből fordított.

Bajai évei

A magyar vallás- és oktatásügyi miniszter 1892 őszétől ideiglenesen kinevezte segédtanárnak a soknemzetiségű Észak-Bácska központjába, a bajai állami tanítóképzőbe. Nem egészen egy évvel azután, hogy Bajára került, 1893-ban feleségül vette a bajai tanítóképző igazgatójának, Bartsch Samunak a lányát, Flórárt. Bellosics barátja, Éber Sándor is igazgatójuk egyik lányát kérte meg, ő Juliannát vette feleségül.

⁴ MAJDÁN János: Bellosics Bálint bajai tevékenysége. In: HALÁSZ Albert (szerk.): *Bellosics Bálint tiszteletére*. Könyvtár, Lendva, 2014. (Továbbiakban MAJDÁN) 125.

⁵ Uo.

⁶ BÁNÁTI, 33.

⁷ MAJDÁN, 126.

Id. Éber Sándor: Bellosics Bálint. Éber Anna fotója a festményről (3. kép)

Bellosicsék kezdetben a tanítóképzőben laktak, ott kaptak szobát, majd a Petőfi utca 51. sz. alatt családi házat építettek.⁸ Hét gyermekük született, öt fiú és két lány: János, Bálint, László, Imre, Flóra, Pál és Blanka. A legkisebb, Blanka, háromévesen meghalt. Az első világháborúban szerzett érdemeikért János és László az 1920-as évek közepén vitézi címet kapott, de azt nem vehették át, mert -ics végződésű vezetéknévük délszláv gyökerekre utalt. Ekkor úgy döntöttek, hogy családnevet váltanak: mivel apjuk beceneve a családban Bálidi volt, Bálint fiuké meg Bálidica, a vitézi ranghoz illő, nemesi y-ra végződő Bálidy nevet vették fel. 1938-ra a család minden tagja felvette ezt a vezetéknévet.

Bellosics Bálint közel 25 évet élt Baján, miközben szerette volna, ha Csáktornyára áthelyezik. 1897-ben segédtanárból rendes tanárrá nevezték ki Baján, és 1913-ban az intézmény igazgatója lett. Hivatalát az 1916-ban bekövetkezett haláláig töltötte be. Földrajzot, lélektant, természetrajzot, magyar és német nyelvet, rajzot és szépírást tanított heti 18 órában, mellette ellátta az internátusi teendőket,⁹ irányította a tanítási gyakorlatot. A tanítás mellett sok mindent vállalt: önképzőkört vezetett, az ifjúsági és tanári könyvtárak őre volt, gyarapította az intézeti múzeumot, színjátszást és kirándulásokat szervezett.

⁸ HALÁSZ, 2014. 11. és BÁNÁTI, 34.

⁹ BÁNÁTI, 34.

Nyaranta szakmai továbbképzéseken vett részt, előadásokat hallgatott. 1908-ban Jénába utazott egy szociológiai kurzusra. A pedagógus szakma nagyra-becsült tagja lett. Iskolaigazgatóként jó megélhetést tudott magának és családjának biztosítani, Baja város polgárai között a magasabb társadalmi csoportba tartoztak.¹⁰

Fiatal házasként többször hazautazott Lendvára, tartotta a kapcsolatot a szülőföldjével, a még otthoni kutatásait folytatta, publikálta. Figyelme lassan, fokozatosan terelődött a Baján és környékén élő népcsoportokra.

A környék településeit járva néprajzi gyűjtéssel is foglalkozott, a néprajzok között is nevet szerzett magának: Magyarország nemzetiségeinek egyik első kutatója lett. Egy levelében így írt: „...ami Baját és vidékét vonzóvá teszi, az a körülmény, hogy nemcsak Zalában volt alkalmam három nemzetiség életét megfigyelni, hanem Baján is van itt magyar, német, bunyevác, sőt nem messze sokaciz is”¹¹ A gyermek a magyar néphagyományban címmel írt tanulmányt – ez tekinthető a főművének. Gyűjtötte az adatokat és emlékeket arról, hogyan történt az írni, olvasni és számolni tudás továbbadása a nép körében. Írt az egykézés szokásáról. Gyűjtötte a néprajzi témájú szakirodalmat, könyveket. Néprajzi tárgyi gyűjtéseinek egy része a bajai Türr István Múzeum tulajdonában van.

„Azokat a településeket, ahonnet a diákokat beiskolázták, és ahova a végzett növendékek tanítóként visszakerültek, rendszeresen látogatta.”¹² Előadásokat tartott Baján és a környékbeli falvakban, a tanítókat néprajzi gyűjtésre ösztönözte, számukra módszertant írt Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére címmel. A tanító és a néprajz c. munkájában¹³ így írt: „...a nép érzés, gondolkodás világának ismerete a tanító napi munkájának sikere érdekében is szükséges. Ez ismeret birtokában rá fogja nevelni tanulóit a nemzeti sajátosságok felismerésére és tiszteletére és ez lesz legértékesebb munkája. A népelet alapos ismerete minden terén is gyümölcsözőleg fog hatni.”

A tanítóképzőkben használt történelem tankönyvek ókori és újkori kötetait átdolgozta, tanítóképző intézeti és elemi népiskolai tankönyveket lektorált, részt vett a földrajzoktatás tantervének módosításában, kétkötetes földrajz tankönyvet írt a tanítóképzők számára, ami az első világháború miatt nem jelent meg, sőt meg is semmisült.

Sükösdön és Bajaszentistvánon gazdaiskolát szervezett: „Ahogy gyűjtései során a falvakat járta, látta, hogy a gazdáknak több ismeretre van szükségük a jobb gazdálkodás érdekében”,¹⁴ ezért telente, amikor a mezőgazdasági munkák szüneteltek, előadásokat szervezett számukra. Bajaszentistvánon 1999. óta emléktábla (4. kép) őrzi ennek nyomát; és az Eötvös József Főiskola előterében egy dombormű (5. kép) is, melyet 2004-ben avattak fel, és Mészáros Gábor keramikusként alkotása.

¹⁰ HALÁSZ, 2014. 14.

¹¹ BÁNÁTI, 34.

¹² MOLNÁR, 102.

¹³ BELLOSICS, 9.

¹⁴ HALÁSZ, 2014. 12.

Emléktábla Bajaszentistváni Általános Iskola falán (4. kép)

A közéletnek nagyon aktív tagja volt, számtalan szervezetnek és testületnek volt a tagja, illetve vezetője; sokat publikált. A bajai Úri kaszinónak húsz éven át volt a könyvtárosa és választmányi tagja. Választmányi tag volt az Állatvédő Egyesületben is. Alapítása óta tagja volt a Magyar Néprajzi Társaságnak. Száznál több írása jelent meg különböző lapokban, folyóiratokban, például az Ethnographiában, az Urániában, a Vasárnapi Újságban, az Új Időkben, a Turisták Lapjában, a csáktornyai kiadású Muraköz című hetilapban.

Emléktábla az Eötvös József Főiskola bejáratában (5. kép)

Bellosics Bálint vadász és természetbarát volt. Kiválóan rajzolt, írásait, leveleit gyakran illusztrálta – az éppen csak terjedőben lévő fényképek pótlására. Később fényképezőgépet vásárolt, megtanult fényképezni.

Vékony testalkatú volt, fiatalon többször betegeskedett, de munkatempója és munkabírása mégis nagy volt, napi tíz órát is dolgozott. A családját, gyerekeit szerette, de a családi életbe nem folyt bele. A tudományoknak, a kutatásnak, a munkájának élt.¹⁵ Egy Baja környéki népművelő útjára székerezen utazva meghűlt. Betegségét nem gyógyíttatta, munkahelyén a hadba vonult kollégáit is helyettesítette. Végül a Tátrába utazott gyógyulni, de későn vonult betegszabadságra. 48 évesen, 1916. január 15-én halt meg tüdőbajban Baján.

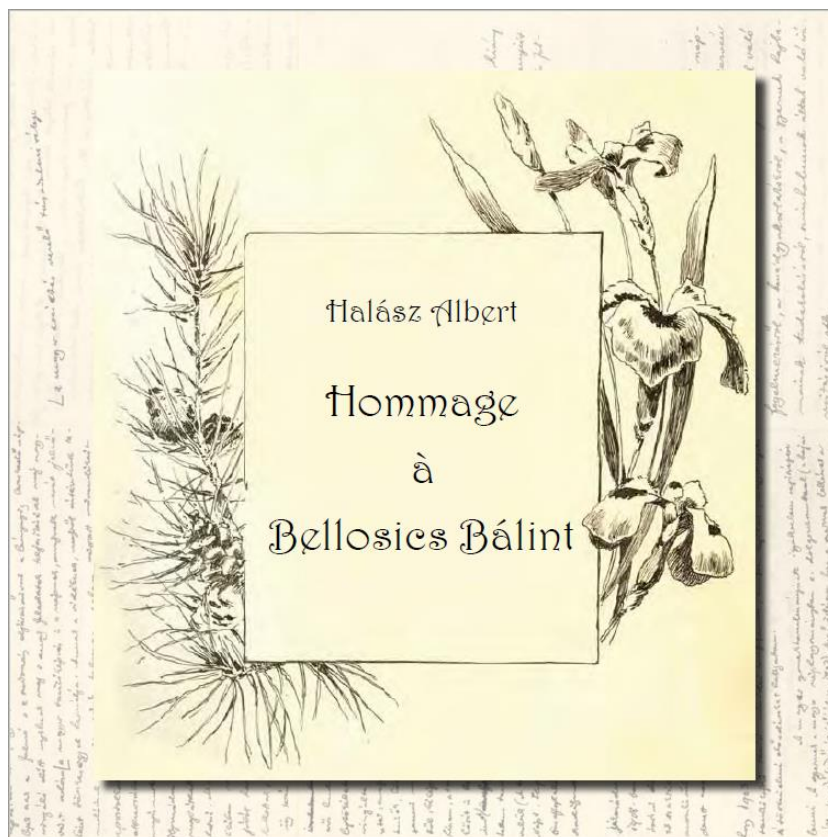
Emlékezete

„Az első világháború, a két világháború közti ínséges évtizedek, majd a második világháború és az azt követő rezsím elfeledtette a nevét. Azokat a területeket, ahol tevékenységét kifejtette, felszabdalták a határok, részben azokat a nyelveket, melyeket beszélt és melyeken publikált is, már csak más országokban használták. A cilinderes és sétatálcás időszak végképp letűnt, a hasonló pedagógus életvitel nem volt mintakép, a többnemzetiségű monarchia megszűnt, vele együtt az ott uralkodó világszemlélet is. Mindez ahhoz vezetett, hogy Bellosics Bálint neve is hosszú időre feledésbe merüljön. Voltak ugyan kísérletek életpályájának megrajzolására, a nagyobb volumenű összegzés azonban még nem készült el.” – írta Halász Albert a *Hommage à Bellosics Bálint* című, 2013-ban megjelent munkájában.¹⁶ Így folytatja: „A halk szavú tanár nem tartozott a szakma élvonalbeli egyénei közé, de ott volt a néprajztudomány kibontakozása kezdetén. Nem készített nagy monografikus szintéziseket, nem volt nagy szakmai elméletek megalkotója, irányadó egyéniség. Ha azonban összesítve vizsgáljuk tevékenységét, széles skála terül elénk. Ő volt az egyik első kutatója a muravidéki szlovéneknek, a Hetés vidékének, a Baja környéki sváb és délszláv népcsoportoknak. Foglalkozott a gyermek néprajzával, a hiedelmekkel, a szokásokkal, a népköltéssel, az építészetrel, a népviselettel és számos más néprajzi témakörrel. Tankönyveket véleményezett, dolgozott át és tankönyveket írt. Néprajzi gyűjtési útmutatót írt. Elsőként foglalta össze a magyar néprajzot. Népművelői tevékenységet végzett, fordított, verset, kispórázt, drámát írt, kollégiumot vezetett, és azt se feledjük, hogy mindvégig tanított, elhivatott pedagógus, majd iskolaigazgató volt, ő alapította meg az akkor újdonságnak számító első népfőiskolát.”¹⁷

¹⁵ Ua. 11–12.

¹⁶ HALÁSZ, 2013. 47.

¹⁷ Ua. 47., 49.

Halász Albert Bellosics Bálint előtt tisztelgő, kétnyelvű, rövid monográfiája 2013-ból (6. kép)

Bellosics Bálint emlékezetét két település őrzi igazán: Lendva, a gyerekkor helyszíne, illetve Baja. Lendván dr. Halász Albert nevéhez kötődik több Bellosics Bálint előtt tisztelgő alkotás, illetve rendezvény. Halász Albert – néprajztudós, szlovéniai magyar újságíró – készített Bellosics Bálint életéről leszármazottakat és méltatókat megszólaltató filmet 2009 szeptemberében, melyet a lendvai televízió mutatott be. Ő jelentetett meg Bellosics Bálint tiszteletére egy rövid, szépen illusztrált, magyar és szlovén kétnyelvű monográfiát¹⁸ 2013-ban (6. kép), és szervezett egy konferenciát a születésnapján, ugyanebben az évben. A konferencia előadásai kötetben¹⁹ is megjelentek.

¹⁸ HALÁSZ, 2013.

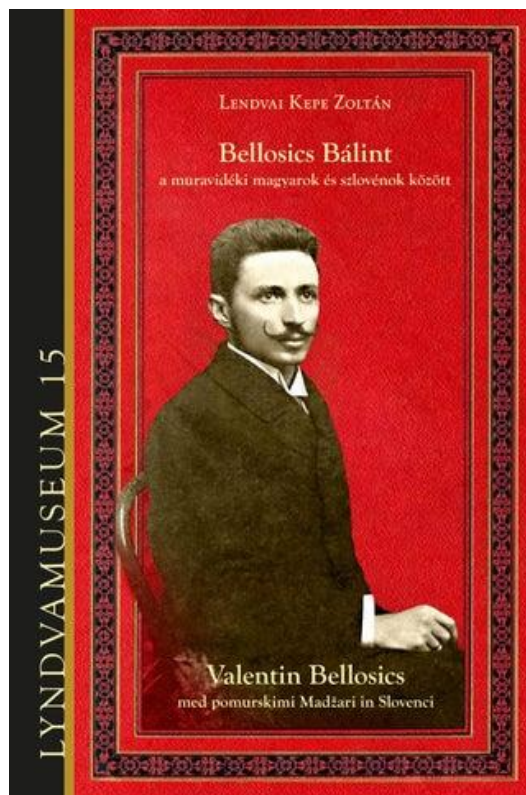
¹⁹ HALÁSZ, 2014.

Bellosics Bálint mellszobra Lendván (7. kép)

A konferencia napján avatták fel Lendván Király Ferenc Munkácsy-díjas szobrászművész Bellosics Bálintot ábrázoló mellszobrát (7. kép). 2020-ban a Lendvai Galéria – Múzeum Lyndvamuseum c. sorozatának 15. köteteként Lendvai Kepe Zoltán, néprajzkutató és muzeológus magyar–szlovén kétnyelvű kötete (8. kép) jelent meg²⁰ Bellosics Bálint a muravidéki magyarok és szlovénok között – Valentin Bellosics med pomurskimi Madžari in Slovenci címmel, melyben egy rövid életrajzot követően Bellosics néprajzi, vend témájú írásait és népköltészeti gyűjtéseit olvashatjuk.

²⁰ LENDVAI KEPE ZOLTÁN: Bellosics Bálint a muravidéki magyarok és szlovénok között. Valentin Bellosics med pomurskimi Madžari in Slovenci. Lyndvamuseum 15. Galéria – Múzeum Lendva, 2020.

Lendvai Kepe Zoltán magyar–szlovén kétnyelvű kötete 2020-ból (8. kép)

Baján a leszármazottak mellett az Eötvös József Főiskola és jogelődjei, valamint az Éber Emlékház és a Türr István Múzeum őrzi leginkább Bellosics Bálint emlékét.

Éber Annától, az Éber Emlékház kurátorától kaptam egy nyomtatásban megjelent, ismeretlen forrású méltatást Bellosics Bálintról²¹ – zárasképpen ezt idézem:

„A néprajztudós munkásságát megbecsülik, a kutatók ma is felhasználják. Nem feledkezhetünk meg a pedagógusról, akinek elgondolásai és nagyobb munkái a tanítókézésnek azokat a sajátosságait erősítették meg, melyek a nép ismeretéből, a népközelségből merítenek.

Finom, tapintatos egyéniségevel csak barátokat szerzett. Mint szaktanár, aki a magyar nyelvet, irodalmat tanította, szaktárgyait lebilincselő magyarázataival, széles szaktudásával megszerettette. Éberen őrködött – elsősorban saját beszédében és írásában – a nyelv tisztaságán, s tárgyilagos, világos előadásmódja mögött mindig érezni lehetett nemcsak a nyelv alapos ismerőjét és hívét, hanem a tudós lelkesültségét is.

²¹ Ismeretlen kiadvány 34. oldalán jelent meg.

Kitűnő tájékozottsága, a népelet alapos ismerete birtokában ismerete fel a hazai tanítóképzés addig elhanyagolt feladatát: „Fiaink nem ismerik a környezetet, amelyben aplikálniuk kellene a tanultakat, ahová át kellene ömleszteniük községük egyéni szükségletei szerint azt a kultúrkincset, melyet ezért és semmi másért kaptak útravalóul tanítóiktól; növendékeink neveléséből, kiképzéséből hiányzik a falusi társadalomra való előkészítés.”

Bellosics Bálint feltárta a tanítóképzés és néprajztudomány kapcsolatát, s műveiben perspektívát nyitott. Egész munkásságának tanulsága: a nép beható ismerete nélkül eredményes tanítóképzés nem valósítható meg.”

Irodalom

- BÁNÁTI Tibor: *Bajai arcképcsarnok*. Türr István Múzeum, Baja, 1996.
- BELLOSICS Bálint: *A tanító és a néprajz*. In: *A bajai internátussal összekapcsolt magyar királyi állami tanítóképző intézet XXVI. értesítője az 1898–99. (XXIX.) iskolai évről*. Baja, 1899.
- HALÁSZ Albert: *Hommage à Bellosics Bálint*. LKMNÖK, Lendva, 2013.
- HALÁSZ Albert: *Az elfeledett Bellosics*. In: HALÁSZ Albert (szerk.): *Bellosics Bálint tiszteletére*. Könyvtár, Lendva, 2014. 8–28.
- LENDVAI KEPE ZOLTÁN: *Bellosics Bálint a muravidéki magyarok és szlovénok között. Valentin Bellosics med pomurskimi Madžari in Slovenci*. Lyndvamuzeum 15. Galéria – Múzeum Lendva, 2020.
- MAJDÁN János: *Bellosics Bálint bajai tevékenysége*. In: HALÁSZ Albert (szerk.): *Bellosics Bálint tiszteletére*. Könyvtár, Lendva, 2014. 124–139.
- MOLNÁR János: *A Bajai Állami Tanítóképző Intézet története 1900–1950*. Szerzői kiadás, Baja, 2006.

Abstract

Bellosics Bálint 155 éve, 1867-ben született a Zala megyei Rédicsen. Szülei tanítónak szánták, Budapestre küldték tanulni. A bajai Állami Tanítóképző Intézetbe iskolái elvégzését követően 1892-ben került, állami rendelettel. Az iskolaigazgató lányával, Bartsch Flórával kötött házasságot, hét gyermekük született. Később maga lett az intézmény igazgatója. A tanítás mellett néprajzzal foglalkozott, szülőhelyének, a Vendvidék népének, illetve a Baja környékén élő délszláv népeknek a kultúráját, szokásait írta le. Előadásomban ismertetem Bellosics Bálint munkásságát, különös tekintettel arra, ami Bajához köti.

Kulcsszavak: Bellosics Bálint, bajai Állami Tanítóképző Intézet, pedagógus, néprajztudós

BÁLINT BELLOSICS, PEDAGOGUE AND HEADMASTER

Bellosics Bálint was born 155 years ago, in Rédics, county of Zala, in 1867. His parents sent him to study Education in Budapest, wishing him to become a teacher. Bálint pursued studies in the Official Pedagogical Institute of Baja and after finishing his studies, in 1892 he was appointed to a governmental position. He married Flora Bartsch, the principal's daughter; they had two children. Later Bálint became the school's principal. In addition to teaching, his activities included ethnology: he was interested in the Vendvidék peoples; so he studied the southern Slavic people's culture living near Baja and wrote about their habits and culture. In my lecture I am presenting the achievements of Bálint Bellosics, with special emphasis regarding his ties to Baja.

Keywords: Bálint Bellosics, Official Pedagogical Institute, educator, ethnographer